

Н. І. Соболева

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ – соціальна форма індивідуального розвитку людини. Проблема Ж. ш., під яким розуміють життя людини як особистості, є складовою вчення про особистість. Її розглядають у істор., філос., психол., пед. та ін. аспектах. Людина стає особистістю не одразу після свого народж., а дійс. суб'єктом життя ще пізніше – тільки тоді, коли починає відповідально підходити до свого життя і життєвих виборів, ставити перед собою серйозні життєві цілі та досягати їх. Розуміння людиною своїх можливостей і ролі у плануванні й здійсненні Ж. ш. сприяє більш відповідал. ставленню до життя і дозволяє виробити оптимальний варіант влас. розвитку.

У тій чи ін. формах тема Ж. ш. протягом усієї історії людства перебувала в центрі духов. і морал. пошуку. Відповідні практичні дослідж. з цієї тематики вперше проведені в 1920–30-і рр. у Віден. психол. інституті під керівництвом Ш. Бюлер. Біографія людини завжди слугувала багатим джерелом знань про особистість у психології, але саме у розвідках віден. фахівців вона стала безпосеред. предметом психол. вивчення. Встановлено, що при всій індивід. своєрідності людських характерів і біографій, терміни настання різних оптимумів життя у людей характеризуються певною регулярністю та визначаються співвідношенням духов., ментал. і біол. (вітал.) чинників. Виявлені закономірності дозволили Ш. Бюлер описати різні типи життєвого розвитку особистості й розробити концепцію розвитку людини як процесу поступового становлення цільових структур самосвідомості. Ці дослідж. значно сприяли розвитку екзистенціал. напрямку в психології. У СРСР поміт. внеском у розроблення проблеми Ж. ш. стали праці С. Рубінштейна, Б. Ананьєва і їхніх учнів. С. Рубінштейн розглядав Ж. ш. як власну життєву історію індивіда. У його розумінні це не сума життєвих подій, окремих вчинків і актів творчості, а певна цілісність, що складається з окремих етапів, кожен з яких потенційно міг стати або став поворотним у житті особистості; центр. проблема життя особистості – чи зможе вона стати суб'єктом влас. життя. Розвиваючи ці ідеї, К. Абульханова-Славська пропонує розглядати Ж. ш. як формування життєвої стратегії в процесі досягнення людиною соціал.-психол. й особистіс. зрілості. Життєва стратегія – індивід. організація і постійна регуляція плину життя відповідно до цінностей даної особистості та її індивід. спрямованості, що дозволяє їй ефективно вирішувати життєві суперечності, здійснювати відповідні життєві вибори. Б. Ананьєв

обґрунтував проект науки про ціліс. розвиток людини в єдиному життєвому циклі, покликаної вивчати взаємозв'язок онтогенезу психофізіол. функцій мозку індивіда, що відбувається в біол. часі життя людини, і особистіс. еволюції в процесі Ж. ш., що вибудовується відповідно до соц. законів в істор. часі. Широко відоме визначення Б. Ананьєвим Ж. ш. як історії формування і розвитку особистості у певному суспільстві, історії людини – сучасника конкрет. епохи. Особистість є специфіч. осередком різних соц. зв'язків і відносин. Її життя розгортається у соц. часі й просторі, формуючи неповторну індивід. біографію (Ж. ш. при цьому постає втіленням індивід. долі). Зростання інтересу саме до індивід. перебігу подій життя особистості виступає відображенням екзистенціаліст. тенденції зосередження уваги на унікал. явищах буття, зокрема і на особистості як індивідуальності з властивим їй самобут., неповтор. способом життєздійснення. Особливості сучас. етапу цивілізації відзначені посиленням особистіс. начала в соціумі та зростанням домагань особистості щодо складніших рівнів самоорганізації своєї життєдіяльності. У зв'язку з ускладненням життя, підвищенням його динамізму і внутр. суперечливості, надто в умовах, коли соц. і життєві ситуації перманентно та стрімко змінюються, у технології життєздійснення найпродуктивнішим виявляється інновац. підхід, у якому реалізується творче осмислення життєвих ситуацій, готовність до особистіс. змін і сприйняття нововведень до повсякден. обставин. Саме тут, у сполученні соц. й особистіс. контекстів, подоланий розрив між особистістю як суб'єктом і її життям як об'єктом. Життя людини в єдності його об'єктив. і суб'єктив. характеристик, що розгортається в конкретно-істор. індивід. життєвому світі, власне і є предметом аналізу в проблематиці Ж. ш. Істор. масштаб життя особистості може обмежуватися конкрет. біографією, виражати життя тільки одного покоління, тієї чи ін. соц. групи, а може бути співрозмірним і масштабу цілої істор. епохи. Ж. ш. як різноманітну історію життя особистості, обумовлену конкрет. умовами існування, особистіс. особливостями та можливостями самореалізації, вивчають за допомогою фактогр. і біоґр. методів давно і досить інтенсивно. Водночас саме істор. аспект ще не став предметом самост. наук. дослідж., а зв'язок історії життя людини із сучас. йому епохою більшість дослідників лише констатує. Нині Ж. ш. потрібно вивчати не тільки як історію продуктив. здійснення особистого життя, але і як створення людської історії, коли особистість не лише живе в заданому світі, але й активно перетворює своєю діяльністю влас. життєвий світ й історію суспільства загалом.

В Україні фундатором комплекс. дослідж. Ж. ш. у руслі психології життя людини є *Л. Сохань*. Її наук. школа, що сформувалася у вітчизн. психології у 1980-і рр., спеціалізується на вивченні закономірностей і способів твор. організації особистістю своєї життєдіяльності в соціумі. Соц.-психол. концепцію життя особистості, побуд. на парадигмі життєтворчості, реалізують не тільки у рамках академ. дослідниць. проектів, але й у пед. практиці, особливо в організації навч.-пед. процесу в укр. школах нового типу, формуючи нову стратегію освіти, за якої пед. процес розглядають як процес оволодіння мистецтвом свідомого і твор.

здійснення свого життя. Л. Сохань зі своїми учнями та співроб. відділу соц. психології Інституту філософії АН УРСР, згодом – Інституту соціології НАНУ (обидва – Київ) заклала основи й обґрунтувала самот. статус креатології – науки про творчу побудову та здійснення особистістю свого життя. Ідея творчості життя (мистецтва жити), глибоко закорінена у філософії, психології, культурі загалом, стала підґрунтям психології і педагогіки життєтворчості. Одне з перших в Україні дослідж. проблем стилю життя здійснила ця ж група соц. психологів під керівництвом Л. Сохань, розглянувши його як індивід. форму функціонування і розвитку способу життя. У представленій концепції свідоме проектування особистістю свого життя проаналізов. за допомогою поняття «життєва програма», що розгортається у «життєві плани». Вивчення того, як соціально значимі цінності в конкретно-істор. умовах трансформуються в систему типових для представників епохи «життєвих цілей» – ключовий момент розроблення проблеми Ж. ш. у сучас. психології і соціології. На зміну об'єктив. зумовленості життєвої ситуації особистості прийшла її об'єктивно задана множинність, у зв'язку з чим стрімко зростає роль суб'єктив. компонента у виборі й організації індивід. Ж. ш. Вперше в історії визнання цієї суб'єктивності життя окремих індивідів стало не тільки фактом, але й невід'єм. частиною сусп. свідомості епохи. Творче відношення до життя припускає здатність особистості до розкриття і вирішення життєвих протиріч, а не втечу від них за допомогою поверхн. життєвих змін, а отже внесення відповід. змін у систему психол. забезпечення Ж. ш. людини на різних його етапах. У рамках біогр. методу дослідж. встановлено, що відношення особистості до свого життя, її життєве самопочуття і міра задоволеності життям істотно залежать від способу репрезентації в життєвому світі особистості зовн. і внутр. подій її життя. Теорія креатології формується шляхом вивчення особистості як індивідуальності в процесі твор. самоактуалізації, змістовно інтегруючись у теорію життєтворчості завдяки пізнанню закономірностей і механізмів індивід. життєздійснення. Особистість при такому розумінні виступає суб'єктом свого індивід. життя, відповідал. перед суспільством і собою за вибір та здійснення моделі (спрямованості, змісту, стилю та ін.) свого життя. Предметом креатології є процеси і технологія життєтворчості особистості як способу твор. проектування та здійснення Ж. ш. Психол. технологія життєтворчості базується на сукупності психол. знань, способів і методів розкриття, розвитку й реалізації твор. потенціалу особистості, становлення її як соціально і психологічно зрілої індивідуальності, здатної творчо самоздійснювати своє життя, обране життєве призначення. Осн. завдання психології життєтворчості – допомогти особистості повноцінно включитися в динам. соц. структуру з урахуванням реал. соц. можливостей і особливостей своєї індивід. психол. структури, життєвих пріоритетів і очікувань.

Рекомендована література

1. Жизнь как творчество (социально-психологический анализ). 1985;

2. Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического исследования). 1987;
3. Культура жизни личности (проблемы теории и методологии социально-психологического исследования). 1988;
4. Підласа І. А. Розвиток концепції життєвого шляху особистості // Психологія: Зб. наук. пр. Нац. пед. університету. 2001. Вип. 13 (усі – Київ).

Бібліографічний опис:

Життєвий шлях / Н. І. Соболева // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-19294>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).